דובר צה"ל

האתגרים המרכזיים הניצבים בפני המודיעין האסטרטגי

איתי שפירא

מאמר זה מנתח את האתגרים המרכזיים והייחודיים שעומדים כיום בפני המודיעין האסטרטגי, בעיקר בישראל ובארצות הברית. אלו נובעים מירידת האמון במוסדות המדינתיים; מירידה במעמדה של האמת, כחלק מעידן של פוסט־אמת ופייק ניוז; מ"התמכרות" של מפקדים וקברניטים למודיעין מבצעי וטקטי, עד כדי תלות בו; וממגבלה אינהנרטית של המודיעין להשפיע על החזון והאידיאולוגיה של המנהיגים. הגם שאין מדובר באתגרים חדשים, מאפייני התקופה והשילוב בין האתגרים מעצימים אותם. המודיעין האסטרטגי, בעידן של טכנולוגיות מתקדמות ונתוני עתק, מתקשה להצדיק את הבסיס האפיסטמולוגי והמקצועי שלו. המאמר ממליץ על רפלקציה מתודולוגית וקפיצת מדרגה טכנולוגית במודיעין האסטרטגי, שנדרש לעבור מהפכה בענייני מודיעין. דווקא לאור ריבוי האתגרים והסביבה המורכבת – זוהי שעתו הקשה ביותר, אך גם היפה ביותר.

מילות מפתח: מודיעין, מודיעין אסטרטגי, פוסט־אמת, פייק ניוז, מתודולוגיה של המודיעין, מודיעין קברניט, פוליטיזציה של המודיעין, טרור, מב"ם

מבוא

מאמר זה מנתח את האתגרים המרכזיים הניצבים כיום בפני המודיעין האסטרטגי, מדגיש את הייחודיות שלהם ביחס לאלו של המודיעין המבצעי והטקטי וממליץ על כיוונים מרכזיים להתמודדות עימם. הוא עוסק בעיקר בישראל ובארצות הברית, ומכוון שקיים שוני בין תרבויות מודיעיניות לאומיות שונות (Crosston, 2016), הוא

מוטה ל"אנגלוספירה" (ארצות הברית ומדינות המערב) (Aldrich & Kasuku, 2012).

לא יוצג במאמר דיון מקיף באופיו של המודיעין האסטרטגי או ביחסים בין המודיעין לקברניט; שני הנושאים כבר זכו למחקר מקיף (לדוגמה: Gazit, 2004; Johnson, 2003). מודיעין אסטרטגי,[1] לצורך מאמר זה, ראשית — משרת את דרג קבלת ההחלטות האסטרטגי (בישראל: הדרג המדיני, ובמובן מסוים גם המטכ"ל בצה"ל וראשי הארגונים בקהילת המודיעין); שנית — עוסק בסביבה האסטרטגית (הדרגים האסטרטגיים של האויבים, היריבים והידידים; ותופעות שמשפיעות על האסטרטגיה — יציבות משטרים, כלכלה, טכנולוגיות, וכדומה). ייעודו המרכזי הוא לספק מידע, אך בעיקר לייצר ידע ותובנות שיהיו רלוונטיים לתכנון, ליישום ולבחינה ביקורתית של האסטרטגיה. הוא אחראי גם על בירור המציאות ברובד האסטרטגי[2] וגם על יצירת תובנות להשפעה על האסטרטגיה; זו אמורה, מצידה, להביא לשינוי במציאות (מרכז דדו, 2016).

המאמר יציג מגוון של אתגרים: סוציולוגיים, פילוסופיים, מתודולוגיים, טכנולוגיים, אתגרים הקשורים לאופיים של הקברניטים וכאלה הקשורים לסביבה שבה עוסק המודיעין. הוא מפתח באופן אינדוקטיבי השערה שרוב האתגרים נובעים מקושי של המודיעין האסטרטגי, בשונה מהמודיעין המבצעי והטקטי, לבסס סמכות אפיסטמולוגית ומקצועית. רוב האתגרים אומנם אינם חדשים, אך נראה שהשינויים בסביבה האסטרטגית לצד השיפור המשמעותי במודיעין המבצעי והטקטי, אופיים הייחודי של חלק ממקבלי ההחלטות, ערעור על מעמדן של האמת והעובדות בתהליכי קבלת ההחלטות כחלק מעידן של פוסט־אמת ופייק ניוז ושינויים טכנולוגיים סביב עידן המידע (Information Age) — כל אלה מעצימים אתגרים מוכרים.

> **יש להניח כי במקרים שבהם דרוש מודיעין מבצעי וטקטי — לתקיפה מהאוויר, לסיכול פיגוע טרור, להפעלת סנקציות כלכליות ממוקדות וכדומה — אין למודיעין הביטחוני תחרות של ממש, אך ברובד האסטרטגי המצב שונה.**

לאחרונה אומנם תוארה "תקרת זכוכית" של המודיעין האסטרטגי הביטחוני, תוך הצעה ללמידה מעולם העסקים (ברנע, 2019), אך מאמר זה טוען שדווקא בעידן הנוכחי עולה חשיבותו וגדל הערך המוסף שהוא יכול לספק למפקדים ולמנהיגים. כדי להתמודד עם אתגרים אלו נדרש המודיעין האסטרטגי הביטחוני בעיקר לעסוק ברפלקציה מתודולוגית וליישם טכנולוגיות מתקדמות. בדומה למודיעין המבצעי והטקטי, עליו לעבור את "המהפכה בענייני מודיעין".

רקע

מאמר שפורסם לאחרונה מתאר בצורה חדה את האתגרים של המודיעין האסטרטגי "in the post-everything age" ומרמז להשלכות של פוסט־מודרניזם, פוסט־אמת ופייק ניוז: הראשון — המודיעין האסטרטגי מתחרה על הקשב של מקבלי ההחלטות עם גורמים אחרים שמייצרים מידע, ידע ותובנות אסטרטגיים; השני — המודיעין המסורתי התפתח בעידן המודרני שבו יש חשיבות לבירור האמת, אך בעידן הפוסט־מודרני יש ערעור על מעמדה של האמת והיא מוחלפת בנרטיבים; השלישי — המודיעין המסורתי התפתח על בסיס תפיסה שחשיפת סודות תסייע להשלמת התַצרֵף, אך כיום נדרש לעסוק יותר בתעלומות ובמורכבויות; הרביעי — המודיעין המסורתי התמקד במדינות ובישויות סדורות, אך כיום יש צורך לעסוק בישויות לא־סדורות ולא־מדינתיות, ולאתר התהוויות מפתיעות; החמישי — חלק נכבד מההחלטות של הקברניטים מתבסס כיום על דעות, תפיסות ואמונות, ובמשתמע — לא על מודיעין; השישי — המודיעין האסטרטגי נדרש לתמוך בהחלטות שכבר התקבלו, ובפועל מסייע לקברניט "לשווק" נרטיבים לציבור; והשביעי — ארגוני המודיעין שואפים להגביר את השפעתם באמצעות מודיעין אסטרטגי, בעוד מקבלי ההחלטות מעוניינים בעיקר במודיעין אופרטיבי וטקטי, ואף משתמשים במודיעין לצרכים אחרים כגון דיפלומטיה חשאית (Palacios, 2018). נשתמש בניתוח זה כבסיס לאתגרים השונים שנציג בהמשך.

האתגרים למודיעין האסטרטגי — עד כמה הם מושפעים מתופעות חדשות של פוסט־אמת, פייק ניוז ומנהיגות פופוליסטית, ומשינויים בסביבה האסטרטגית?

תחרות על הקשב של הקברניטים ואובדן המונופול של המודיעין הביטחוני

נושאים אלו מוזכרים בשנים האחרונות בעיקר לאור גודש המידע (Treverton, 2004) והזמינות של המידע והמודיעין הגלויים (William & Blum, 2018). בשנת 2005 אף הוצגה האפשרות שהניתוח המודיעיני יהפוך להיות פחות רלוונטי עבור מקבלי ההחלטות (Teitelbaum, 2005). יש שהתייחסו ל"עלייתו ושקיעתו של המודיעין" במאה ה־20 (Warner, 2014), ואחרים טוענים כי מודיעין הוא כיום תחום עיסוקם של גורמים רבים מלבד המודיעין הביטחוני, בין השאר לאור התפתחות הבינה מלאכותית

ולמידת המכונה (Brantly, 2018). במילים אחרות: נראה שבעשור האחרון המודיעין האסטרטגי נלחם על מקומו. להלן נבחן טענה זו.

יש להניח כי במקרים שבהם דרוש מודיעין מבצעי וטקטי — לתקיפה מהאוויר, לסיכול פיגוע טרור, להפעלת סנקציות כלכליות ממוקדות וכדומה — אין למודיעין הביטחוני תחרות של ממש, אך ברובד האסטרטגי המצב שונה.

מרחב תחרות פוטנציאלי ראשון קשור לאפשרות שהמנהיגים אינם נעזרים רק במודיעין לבירור המציאות, ומתבססים גם על הבנתם את הסביבה האסטרטגית באופן בלתי אמצעי. כך לדוגמה: נשיא ארצות הברית טראמפ, בתגובה להערכה של קהילת המודיעין האמריקאית שהוצגה בינואר 2019 על כך שאיראן אינה מבצעת את הצעדים הנדרשים לפיתוח פרויקט גרעין צבאי, טען שאנשי המודיעין "should go back to school", מכיוון שלדעתו הם נאיבים ופסיביים (Oprysko, 2019). טראמפ הציג הערכה שונה לגבי איראן, ונראה שאין מדובר בהטיה מכוונת או פוליטיזציה של המודיעין (Hastedt, 2013), אלא בהערכה עצמאית של הקברניט לגבי הסביבה האסטרטגית. זאת ועוד, "התעלמות" של קברניטים ממודיעין שאינו תואם לתפיסותיהם אומנם אינה תופעה חדשה (Handel, 1989); עם זאת, נראה שבשנים האחרונות גברה הנגישות של הקברניטים לסביבה האסטרטגית, בין השאר באמצעות המפגשים הבלתי אמצעיים בין הקברניטים עצמם, ועל בסיס הטכנולוגיה שמאפשרת להם לצרוך מידע "מותאם אישית". לכן, אפשר שמועצמת תחושת המנהיגים שאין למודיעין האסטרטגי ערך מוסף ביחס להבנתם שלהם את הסביבה.

מרחב שני של תחרות פוטנציאלית קשור לגופי ומכוני המחקר הביטחוניים והאזרחיים, שבפועל עוסקים בניתוח אסטרטגי. תוצרים רבים של מכונים אלו נועדו להשפיע על אסטרטגיה ומדיניות.[3] הם כוללים היבטים בין־זירתיים ועל־זירתיים; עוסקים בהיבטים שאינם רק צבאיים; מנתחים טכנולוגיות מתפתחות; ומייצרים הערכה וחיזוי לטווח הארוך. הם גם כוללים[4] הערכה/חשיבה רשתית (net assessment) (לדוגמה Marshall, 1972) — נושא שלעיתים נעדר מהתוצרים של המודיעין הביטחוני, שכביכול לא אמור לנתח את "הצד הכחול". בבריטניה, לדוגמה, התוצר שמייצר ניתוח לטווח הארוך של הסביבה האסטרטגית לא נכתב על ידי גוף מודיעיני (Ministry of Defence, 2018).

האתגר המרכזי, לפיכך, נובע מהאפשרות שחלק ממקבלי ההחלטות מרגישים שיש למודיעין האסטרטגי תחליף. ייתכן שתחושה זו התקיימה גם בעבר, אך סגנון המנהיגות של חלק ממקבלי ההחלטות כיום מעצים אותה. מעבר לכך, נראה שבקרב הקברניטים לא קיימת גישה כזאת כלפי המודיעין המבצעי והטקטי. המודיעין האסטרטגי, במידה שהשערה זו נכונה, מתקשה לבסס ולהצדיק את הבסיס האפיסטמולוגי שלו, ולהמחיש לקברניטים את הערך המוסף הייחודי שלו. הסעיף הבא בהקשר זה עוסק בתפקידו של המודיעין בכלל והאסטרטגי בפרט, בכל הקשור לגילוי ולחשיפת האמת.

האתגר המרכזי, לפיכך, נובע מהאפשרות שחלק ממקבלי ההחלטות מרגישים שיש למודיעין האסטרטגי תחליף. ייתכן שתחושה זו התקיימה גם בעבר, אך סגנון המנהיגות של חלק ממקבלי ההחלטות כיום מעצים אותה.

ירידה בחשיבותה של האמת ועלייה בחשיבותם של נרטיבים

על פי התפיסה המקובלת, המודיעין הוא מוסד לבירור המציאות ולגילוי האמת (ברון, 2015). ביטוי מובהק לכך הוא האופן שבו מתארת קהילת המודיעין האמריקאית את מערכת היחסים בינה לבין בכירים בממשל: "truth to power" (Morrell, 2018). ברון ורויטמן (2019) טוענים שבעידן של פוסט־אמת ופייק ניוז קיים קושי לברר את המציאות והדבר פוגע בקבלת ההחלטות בתחומי הביטחון הלאומי. לטענתם, החלטות אלו מתקבלות לא פעם על בסיס אמונות, דעות ורגשות, ולאו דווקא על בסיס תהליך סדור שמבוצע על ידי גורמי המקצוע (שהמודיעין המדינתי הוא אחד מהם) — כחלק ממגמה רחבה יותר של אובדן האמון במוסדות המדינתיים. מכון RAND האמריקאי אף כינה תופעות אלו בשם "דעיכת האמת" (Kavanagh & Rich, 2018). ברהמס (2019) תיארה את הזיקה בין פוסט־אמת והקושי לגלות אמת אובייקטיבית לבין עידן הטכנולוגיה וגודש המידע. מיכלין־שפיר ופדן (2019) משתמשות במושג 'מודרניות נזילה' וטוענות שכיום הגישה הרווחת היא שאין אמת אחת אלא מגוון של נרטיבים, ואין סמכות מרכזית שיכולה לשפוט מהו הנרטיב הנכון. סוגיות אלו רלוונטיות לדיון במודיעין האסטרטגי.

המודיעין הביטחוני אכן התפתח בעידן המודרני שבו הוענקה חשיבות לאמת, והמדע נחשב מוסד מרכזי לגילויה. במובן זה מדובר בתוצר מובהק של תקופת הנאורות (Hayden, 2017). גם בישראל הודגש הצורך להשתמש בשיטות מדעיות בפרקטיקה המודיעינית (בן־ישראל, 1999), והטרמינולוגיה שבה משתמשת קהילת המודיעין האמריקאית — על בסיס המורשת של קנט (Kent, 1949), שראה במודיעין דיסציפלינה

מדעית — ממחישה שזו חרתה על דגלה את החיפוש אחר האמת.[5]

עם זאת, בספרות קיימת הכרה במגבלות של המודיעין לתפקד רק כ"מוסד לגילוי האמת". כבר בראשית שנות השישים של המאה ה־20 כתב וסרמן (Wasserman, 1960) על הנחות יסוד שגויות — ריאליזם נאיבי (naïve realism), ואינדוקציוניזם (inductionism) — הגורמות לכשלים מודיעיניים. וסרמן תוקף את התפיסה שאותה אכנה "אובייקטיביסטית" — שלפיה לא רק שהאמת קיימת באופן אובייקטיבי, אלא המודיעין יכול לגלות אותה בשיטות מדעיות. בישראל היה גרנית (2006) מהבולטים שתקפו גישה זו, אשר לה הוא קרא "הפרדיגמה הריאליסטית".

נוסף על כך, בשנים האחרונות מוזכר המונח 'מודיעין פוסט־מודרני' (Rathmell, 2002), ומחקרים טוענים שיש לשלב בין גישות מדעיות לבין גישות יצירתיות (Cavelty & Mauer, 2009). ייתכן שהמודיעין נותר נטוע בגישה פוזיטיביסטית, ואילו דווקא דיסציפלינות אחרות בתחומי מדעי החברה והמדעים המדויקים משתחררות בשנים האחרונות מפרדיגמה זו (Manjikian, 2013).

המודיעין האמריקאי, לדוגמה, מציג בהערכות המודיעין הלאומיות שלו סוגיות הקשורות לטכנולוגיות מתקדמות, לבינה מלאכותית, לאנרגיה, לאקלים, לפשע מאורגן ולסייבר. כדי לאתר התפתחויות בתחומים אלו נדרש מודיעין אסטרטגי שונה מזה שיוצר בעבר, אשר נועד בעיקר לעסוק בהתרעה על מלחמה או על יציבות משטרים.

ואולם בפועל לא נראה שהקברניטים מפסיקים לדרוש מהמודיעין לחשוף את האמת. ראש הממשלה נתניהו, לדוגמה, תיאר בשנת 2018 את המבצע של קהילת המודיעין הישראלית לחשיפת ארכיון הגרעין האיראני. הוא טען שאיראן שיקרה לקהילה הבינלאומית לגבי פרויקט הגרעין הצבאי שלה (חי, 2018), וגם חשף את האתרים המשמשים את חזבאללה בלבנון לצורך הסבת רקטות לטילים מדויקים (אזולאי, 2018). במשתמע, לא רק שראש הממשלה מייחס חשיבות לאמת, הוא אף נעזר במודיעין כדי לחשוף אותה. בארצות הברית, תקופת הנשיא טראמפ אומנם נתפסת כביטוי של פוסט־אמת ושקרים מכוונים (Cassidy, 2018), אך נראה כי גם הנשיא האמריקאי אינו מערער על חשיבותן ומקומן של האמת והעובדות, אלא טוען כי המודיעין לא עסק בבירור העובדות הרלוונטיות. הנשיא טען — בניגוד לעובדות שהוצגו על ידי קהילת המודיעין בינואר 2019 — כי האיראנים ביצעו ניסויים ברקטות, הכלכלה האיראנית קורסת, הצפון־קוריאנים הפסיקו את הניסויים בטילים והחזירו את השבויים האמריקאים, ועוד (Oprysko, 2019). בפועל הנשיא לא הציג נרטיבים שאינם תלויים באמת, אלא התמקד בעובדות ובאמיתות שבראייתו תומכות בנרטיבים שלו.[6]

הערעור על חשיבות האמת אומנם מהווה אתגר עבור המודיעין בכלל והמודיעין האסטרטגי בפרט, שייתכן כי התעצם לאחרונה, אך נראה שהמנהיגים לאו דווקא מערערים על הבסיס האונטולוגי של האמת. עם זאת, ייתכן שהם מטילים ספק בבסיס האפיסטמולוגי, המוסדי והמתודולוגי של המודיעין לגילוי האמת. מעבר לכך, מכיוון שבבסיסו מתמודד המודיעין האסטרטגי בעיקר עם תופעות מופשטות שניתנות לפרשנות ופחות עם עובדות פיזיקליות שהתנהגותן סדורה וגנרית (Shapira, 2019), קשה יותר להחיל עליו את המושגים 'אמת' או 'עובדות'. לכן נראה שהמודיעין האסטרטגי מתקשה להצדיק את הבסיס האפיסטמולוגי שלו, בעיקר לצורך תיאור מופשט של הסביבה האסטרטגית. המודיעין המבצעי והטקטי לא מתמודד עם אתגר דומה, שהרי הוא עוסק בעיקר בגילוי ובחשיפת אמיתות עובדתיות ופיזיקליות. הוא עוסק בעיקר בסודות, בעוד המודיעין האסטרטגי מתמקד גם (לא רק) בחידות ובתעלומות. בכך עוסק הסעיף הבא.

סודות, חידות ותעלומות

רבים טוענים שכיום נדרש המודיעין לעסוק בעיקר בתעלומות, שמייצגות רמת מורכבות גבוהה (Treverton, 2004), ואילו בעבר — בהתמודדות עם ברית המועצות בתקופת המלחמה הקרה בהקשר האמריקאי, או באיתור הכנות צבאיות למלחמה מצד סוריה ומצרים בהקשר הישראלי (גזית, 2003) — עסק המודיעין בעיקר בחשיפת סודות.

ואולם נראה שהמודיעין האסטרטגי מתמודד מזה שנים עם תעלומות (Hulnick, 1999). עיון בארכיון הערכות המודיעין הלאומיות בארצות הברית ממחיש זאת, ותופעה דומה קיימת גם בבריטניה (Cradock, 2002). עם זאת נראה שהתעלומות הופכות בשנים האחרונות להיות מורכבות יותר. המודיעין האמריקאי, לדוגמה, מציג בהערכות המודיעין הלאומיות שלו סוגיות הקשורות לטכנולוגיות מתקדמות, לבינה מלאכותית, לאנרגיה, לאקלים, לפשע מאורגן ולסייבר. כדי לאתר התפתחויות בתחומים אלו נדרש מודיעין אסטרטגי שונה מזה שיוצר בעבר, אשר נועד בעיקר לעסוק בהתרעה על מלחמה או על יציבות משטרים. וכפי שנראה בסעיף הבא, חלק גדול מתעלומות אלו אינן ממוקדות כיום רק במדינה אחת, אלא קשורות גם לישויות שאינן מדינתיות.

מודיעין על ישויות לא־סדורות ולא־מדינתיות, ואתגרים חדשים בנושא הסייבר

מחקרים רבים מדגישים את הצורך להתאים את המודיעין להתמודדות עם הטרור (Herman, 2003a), וגורסים שהאתגרים המרכזיים נובעים כיום מישויות לא־סדורות (Freedman, 2006). ארגוני טרור, ארגוני האקרים בסייבר וחברות טכנולוגיה בינלאומיות הם דוגמאות מובהקות לישויות כאלה, אך נראה כי בעשורים האחרונים כבר מתבצעים בארגוני המודיעין שינויים לשם התאמה, ולכן אין מדובר באתגר חדש עבור המודיעין האסטרטגי.

בישראל, לדוגמה, מהווה ההתרעה מפני מלחמה מרכיב מרכזי בתפיסת הביטחון (Hershkovitz, 2017) ובאסטרטגיית צה"ל (צה"ל, 2018), אך בשנים האחרונות נדרש שינוי בתפקידי המודיעין בהקשר זה. קופרווסר, לדוגמה, תיאר שינויים שבוצעו בעשור הראשון של שנות האלפיים (Kupperwasser, 2007); כוכבי ואורטל (2014) וגם ברון (2015), תיארו שינוי באגף המודיעין (אמ"ן) של צה"ל החל משנת 2011, שבבסיסו בין השאר הצורך לייצר תפוקות נוספות על התרעה מפני מלחמה. בפועל נראה כי המודיעין הישראלי הצליח להתאים את עצמו לאתגרי הטרור (כביר, 2019; Shpiro, 2012), והוא עוסק מזה שנים בישויות לא־סדורות ותת־מדינתיות, שפעולתן באה לידי ביטוי גם בתופעות בין־זירתיות ועל־זירתיות (א"ע, 2016). סוגיה זו כשלעצמה אינה מייצרת אתגר חדש.

זאת ועוד, דווקא כיום שב ועולה הצורך לעסוק בסוגיות מדינתיות וסדורות, במידה רבה בדומה לתקופת המלחמה הקרה (Hennigan, 2018). עיון במסמכים שפרסם הממשל האמריקאי בסוגיות ביטחון לאומי בשנים 2015–2019[7] ממחיש את העדיפות שניתנת להתמודדות עם שתי מדינות המייצרות תחרות אסטרטגית (great power competition) — סין ורוסיה — ובעדיפות נמוכה יותר עם שתי מדינות סוררות — צפון קוריאה ואיראן. גם ראשת ה־CIA ציינה באפריל 2019 כי הסוכנות התמקדה בשנים האחרונות בלוחמה בטרור ובתמיכה במבצעים צבאיים,[8] אך הזניחה את יכולותיה המסורתיות מול מדינות (Central Intelligence Agency, 2019).

לכן, לכאורה נראה שהצורך להתמודד עם ישויות לא־סדורות ולא־מדינתיות, במקביל להכרח לעסוק פעם נוספת במודיעין מסורתי על מדינות, אינם מייצרים אתגרים חדשים למודיעין האסטרטגי. ואולם בחינה של האתגרים שבפניהם עומד המודיעין האסטרטגי האמריקאי מול מדינות כגון רוסיה, סין וצפון קוריאה — כדוגמה לתחומי העיסוק של המודיעין האסטרטגי — מאפשרת להעריך שאין מדובר עוד רק בסוגיות של התרעה על הפעלת כוח צבאי וכוחות משלוח, פריסת נשק גרעיני או יציבות המשטר והמצב הכלכלי. על המודיעין האמריקאי לנתח — נוסף על כך ולא במקום — גם תרחישים הקשורים לשימוש בממד הסייבר. זהו במידה רבה אתגר חדש.

הספרות אומנם רוויה במחקרים על הסייבר כממד לחימה (Sharma, 2010); על הצורך לייצר "מהפכה בענייני מודיעין" ביחסי הגומלין בין האיסוף למחקר (סימן טוב ואלון, 2018); על הקושי לייחס התקפת סייבר לתוקף (Rid & Buchanan, 2015); על המודיעין כבסיס ליצירת הגנה בסייבר (Mattern et al., 2014); על האתגר המודיעיני בהתקפות סייבר על תשתיות לאומיות (Rudner, 2013); על האתגר במיצוי הסייבר למעקב אחר מימון של ארגוני טרור (Winston, 2007); על אתגר הסייבר שמייצרות מדינות (Brantly, 2014) ועוד, אך קשה למצוא בסיס תיאורטי עשיר לדיון על הזיקה בין המודיעין האסטרטגי לבין ממד הסייבר. האם המושגים 'התרעה אסטרטגית' או 'הפתעה בסגנון פרל הארבור' רלוונטיים לתחום הסייבר (Wirtz, 2018)? האם הקשר בין מודיעין אופרטיבי/צבאי שעוסק ביכולות לבין מודיעין אסטרטגי שעוסק בכוונות רלוונטי גם לממד הסייבר? כיצד אמור המודיעין האסטרטגי לעסוק, לדוגמה, בקבוצות האקרים רוסיות או צפון־קוריאניות; והאם מדובר במתודולוגיה דומה לזו המשמשת לצורך מעקב אחר הביטויים האופרטיביים להגיונות האסטרטגיים של רוסיה וצפון־קוריאה? הפער בספרות שמתמודדת עם סוגיות אלו ועם המושג 'מודיעין סייבר אסטרטגי' ממחיש במידה רבה את עוצמת האתגר.

נעבור לקבוצה אחרת של אתגרים, הנובעת מהקשר בין המנהיגים לבין אנשי המודיעין.

> המודיעין האסטרטגי ממשיך להתמודד עם אתגר מוכר מהעבר — העליונות שמייחסים הקברניטים לתפיסות העולם ולאידיאולוגיה שלהם ביחס לניתוח המקצועי — ודאי כזה המתיימר להיות אובייקטיבי. נראה שהמודיעין המבצעי והטקטי אינו עומד בפני אתגר דומה, מכיוון שהוא נועד בעיקר לאפשר יישום של מדיניות, ולא להשפיע עליה או לשנות אותה.

המודיעין תומך בהחלטות שכבר התקבלו על ידי המנהיגים — על בסיס אמונות, דעות ורגשות

גם תופעה זו, לכאורה, התקיימה בעבר (Freedman, 1997; Bar-Joseph, 1998; Herman, 2003b). מצא, לדוגמה, תיאר (2017) בין השאר את המודיעין האסטרטגי "הדובר", המאפשר למנהיג לגייס את תמיכת הציבור בהחלטה שכבר התקבלה. השימוש במודיעין לצורך

היציאה של ארצות הברית למלחמה בעיראק בשנת 2003 הוא דוגמה מקובלת לנושא זה (Freedman, 2004; Hastedt, 2005).

נראה שמערכת היחסים בין הקברניט לבין המודיעין — שמושפעת גם מאופיו ומאישיותו של הראשון (Steinhart & Avramov, 2013) — עלולה להביא גם כיום, כבעבר, לפוליטיזציה של המודיעין. אך ייתכן שארגוני המודיעין נתפסים כיום כחלק מהממסדים המסורתיים, ומנהיגים מסוימים אף מגלים כלפיהם חוסר אמון (Zelizer, 2018). בארצות הברית, לדוגמה, נטען כי ה־CIA עוברת תהליך פוליטיזציה שבמהותו התנגדות לתפיסות הנשיא (Gentry, 2018); עובדים בסוכנות תיארו הטיה ליברלית (Gertz, 2018); וגם בשנות השישים של המאה ה־20 ניכרה הטיה פוליטית בהערכותיה (Freedman, 1997).

כבר היו שטענו כי המודיעין האסטרטגי לא משפיע

נראה שהמב"ם — עם הקצב הגבוה שבו היא מנוהלת, הסיכונים המשמעותיים הכרוכים בה והצורך שלה לעסוק כל העת בסודות, אך גם בחידות ובתעלומות — מייצרת אתגר חדש למודיעין האסטרטגי.

על המדיניות האמריקאית (Marrin, 2017); שנשיאי ארצות הברית מאז מלחמת העולם השנייה הגיעו "מוכנים מראש" לנשיאות עם תפיסות ואסטרטגיות, והמודיעין השפיע עליהם רק במידה שתמך בתפיסתם המקורית (Immerman, 2008); או שלמרות שהמודיעין האסטרטגי היה איכותי ורלוונטי, המנהיגים בחרו פעמים רבות לא להשתמש בו (Kovacs, 1997). במובן זה, המודיעין האסטרטגי ממשיך להתמודד עם אתגר מוכר מהעבר — העליונות שמייחסים הקברניטים לתפיסות העולם ולאידיאולוגיה שלהם ביחס לניתוח המקצועי — ודאי כזה המתיימר להיות אובייקטיבי. נראה שהמודיעין המבצעי והטקטי אינו עומד בפני אתגר דומה, מכיוון שהוא נועד בעיקר לאפשר יישום של מדיניות, ולא להשפיע עליה או לשנות אותה.

אך האם המנהיגים מתבססים כיום יותר מאשר בעבר על אמונות, דעות ורגשות? האם השיח שהם מובילים כיום הוא יותר אידיאולוגי מאשר בעבר, ולכן הם זקוקים פחות למודיעין שנועד לחשוף את האמת ושמציג את עצמו כאובייקטיבי, או מרגישים שהם פחות תלויים במודיעין האסטרטגי מאשר קודמיהם? מענה סדור לשאלה זו חורג מהיקפו של המחקר הנוכחי. כך או כך, כפי שנראה בסעיף הבא, נראה שהמנהיגים והמפקדים נשענים יותר ויותר דווקא על המודיעין הטקטי.

העצמת הדרישה למודיעין מבצעי וטקטי — האם היא מביאה לירידה בדרישה למודיעין אסטרטגי?

הקשר בין האיסוף לבין התוצר המודיעיני

בשנים האחרונות משתכללות יכולות איסוף ועיבוד המידע, בין השאר בזכות טכנולוגיה מתקדמת, בינה מלאכותית ולמידת מכונה (Weinbaum & Shanahan, 2018). דבר זה מאפשר נגישות למידע גולמי אינטימי יותר, שלכאורה משקף בצורה טובה יותר את הנעשה בצד שלגביו נאסף המידע. סביר להניח שקברניטים ומפקדים בכירים ידרשו ויצרכו מידע כזה, שמהווה רובו ככולו מודיעין מבצעי וטקטי.

החשיבות של קריאת מידע גולמי ו"התמכרות" של קברניטים למידע כזה אינן תופעות חדשות — לפחות בישראל (בן־פורת, 1984; בר־יוסף, 2013). עם זאת, סביר להניח שאלו התעצמו בשנים האחרונות לאור איכות ואינטימיות המידע. לכן, ככל שהמפקד צורך יותר מידע אינטימי ורגיש המסמל חדירה לליבת הסוד, הוא מרגיש שהוא צריך יותר מידע, שצריך להיות יותר אינטימי. וככל שהמידע אינטימי יותר, כך ההתמכרות אליו היא עוצמתית יותר.

בעוד הצריכה של מידע ומודיעין טקטיים היא אינטואיטיבית יחסית, והקברניט או המפקד עשויים לחוש כי הם חווים את הסביבה באופן בלתי אמצעי ללא צורך בפרשנות או תיווך, נראה שלא כך הדבר במודיעין האסטרטגי (מחקר אמריקאי אף בחן בהקשר זה את הקושי של גנרלים בכירים לצרוך מודיעין אסטרטגי; Wolfberg, 2017). בעוד המודיעין הטקטי הוא בדרך כלל עובדתי ולכן גם מוחשי, ועוסק בישויות פיזיקליות, הרי המודיעין האסטרטגי הוא בדרך כלל מופשט ועמום, ועוסק בתופעות אנושיות שקשה למדוד אותן. לכן קשה להצביע על הקשר בין שיפור באיסוף לבין שיפור במודיעין האסטרטגי, יותר מאשר על השפעת השיפור באיסוף על איכות המודיעין הטקטי. ומכיוון שכך, נראה שהקברניטים הופכים להיות יותר ויותר "מכורים" למודיעין המבצעי והטקטי, אך לא בהכרח תלויים יותר במודיעין אסטרטגי.

בסעיף הבא נעסוק בתצורות פעולה צבאיות שתלויות במודיעין הטקטי, אך בפועל, לצורך הגייתן ויישומן נדרש גם מודיעין אסטרטגי איכותי.

הלוחמה בטרור בארצות הברית, אסטרטגיית המניעה וההשפעה והמב"ם (מערכה שבין המלחמות) בישראל — תלות במודיעין המבצעי והטקטי

אסטרטגיית המניעה וההשפעה מהווה מרכיב מרכזי באסטרטגיית צה"ל (צה"ל, 2018)"...לסכל את האיומים,

להרתיע ולהרחיק את המלחמה, ולעצב את המרחב באופן נוח לישראל... ולפגוע ביכולות האויב כדי ליצור תנאים צבאיים, מדינתיים ותודעתיים מיטביים להכרעה עתידית במלחמה אם תפרוץ, ולחזק את ההרתעה...". המב"ם מאפשרת ליישם אסטרטגיה זו: "הפעילות במב"ם היא מתמשכת, מתקיימת בכל זירת המלחמה, על פי הערכת המצב והמודיעין המאפשר... הפעילות במב"ם מבוססת על מודיעין איכותי". כדי לבצע תקיפה בסוריה נגד אתרים של איראן וחזבאללה, לחשוף את המנהרות של חזבאללה בגבול לבנון (מזרחי, 2019), או לפגוע בלגיטימציה של חזבאללה בקהילה הבינלאומית (זיתון, 2018) נדרש מודיעין מבצעי וטקטי איכותי, אינטימי, ברזולוציה גבוהה ובזמן אמת. ומכיוון שהמב"ם הפכה להיות מרכיב מרכזי בעשייה הביטחונית הישראלית (זיתון ופורת, 2019), נראה כי הדרישה למודיעין כזה רק הולכת ומתעצמת.

אך עד כמה מותאם המודיעין האסטרטגי לתצורת הלחימה במב"ם? מודיעין ברמות השונות, כולל ברמה האסטרטגית, אומנם מתואר כאחד התנאים ליישומה (אלון ופרייזלר־סווירי, 2019). כדי לתכנן וליישם מב"ם נדרש מודיעין אסטרטגי איכותי ביותר, המנתח את הסביבה האסטרטגית בצורה הוליסטית ומזהה חלון הזדמנויות; ייתכן שזה היה התהליך שהביא את ישראל לצאת בשנים האחרונות למערכה נגד ההתבססות האיראנית בסוריה (אבן, 2019). עם זאת, בחינה של הספרות המקצועית מגלה פער משמעותי בדיון מתודולוגי על הקשר בין מודיעין אסטרטגי לבין המב"ם. נראה שהמב"ם — עם הקצב הגבוה שבו היא מנוהלת, הסיכונים המשמעותיים הכרוכים בה והצורך שלה לעסוק כל העת בסודות, אך גם בחידות ובתעלומות — מייצרת אתגר חדש למודיעין האסטרטגי.

גם בארצות הברית ניתן להצביע על הקשר בין העלייה בחשיבות וברלוונטיות של סוגי עימותים מסוימים — בעיקר הלחימה בטרור (Counterterrorism, CT) והלחימה בחתרנות (Counterinsurgency, COIN) — לבין מידת הבולטות של המודיעין המבצעי והטקטי. כך לדוגמה, הקשר בין המודיעין המבצעי והטקטי לבין פעילותם של הכוחות המיוחדים האמריקאיים הוא עמוק ביותר (Gentry, 2017), וכוחות אלו הם מרכיב מרכזי בלחימה נגד הטרור. אך מה מקומו של המודיעין האסטרטגי בתצורות פעולה אלו? יש הטוענים שקהילת המודיעין האמריקאית אימצה גישה ששמה דגש על מידע (information-centric intelligence), ובמשתמע על מודיעין טקטי, יותר מאשר על מחקר והערכה (Dudley, 2018). בבריטניה נטען כי תפקידי המודיעין האסטרטגי מוטלים בספק (Gibson, 2009). זאת ועוד, נראה שבארצות הברית קיימת נטייה להתמקד במודיעין שוטף (current intelligence) באופן שהביא להזנחת היכולות והכישורים הרלוונטיים למודיעין האסטרטגי (Marrin, 2013; Heinderich, 2007). המחשה נוספת לבולטות של המודיעין המבצעי, ולא האסטרטגי, עולה מניתוח מקומו של המודיעין במהפכה בענייני צבאיים (Revolution in Military Affairs, RMA) (Hundley, 1999). מהפכה שכזו נוצרת בדרך כלל כתוצאה משילוב של שינויים בטכנולוגיה, אמצעי לחימה, מבנה וארגון ותפיסות (אדמסקי, 2012). המהפכה האחרונה מתבססת במידה רבה על מידע מדויק, באיכות גבוהה וברזולוציה גבוהה, שמאפשר הפעלת "תשלובת מודיעין־מחץ" (רוזן, 2019). אין ספק שמדובר בפועל במודיעין מבצעי וטקטי, אך בכל הקשור למודיעין האסטרטגי, הנושא נעדר באופן יחסי מהספרות בנושא, וייתכן שהדבר מצביע על כך שהמודיעין האסטרטגי עדיין לא התאים את עצמו לשינויים בחשיבה ובפרקטיקה בתחום הביטחון.

בעוד המודיעין הטקטי עובר מהפכה בענייני מודיעין בעיקר באמצעות מיצוי הטכנולוגיות החדשות, נראה שהמודיעין האסטרטגי נותר מאחור.

המהפכה בענייני מודיעין — עד כמה היא השפיעה על המודיעין האסטרטגי?

בעוד המודיעין הטקטי עובר מהפכה בענייני מודיעין (RIA, Revolution in Intelligence Affairs), בעיקר באמצעות מיצוי הטכנולוגיות החדשות, נראה שהמודיעין האסטרטגי נותר מאחור. בבסיס התיאוריה בנושא המהפכה בענייני המודיעין עומד הרעיון ששינוי רדיקלי במודיעין מושפע מטכנולוגיות — בעיקר כאלה הקשורות לבינה מלאכותית ולתחום ניתוח המידע; מאמצעי לחימה — בהקשר המודיעיני מדובר בעיקר במערכות מידע המאפשרות כריית מידע ומיצוי נתוני עתק; מנושאים של מבנה וארגון — בעיקר של יחידות המבצעות היתוך של סנסורים מודיעיניים שונים, אך גם כאלו המשלבות בין מודיעין למבצעים וטכנולוגיה; ומתפיסות חדשות — בעיקר כאלה הקשורות למציאת אלטרנטיבה ל'מעגל המודיעין' כרעיון המסדר של התהליך המודיעיני, תוך יצירת שילובים חדשים בין האיסוף למחקר. בספרות המקצועית נהוג להתייחס לכמה מהפכות בענייני מודיעין לאורך ההיסטוריה (Barger, 2005; Denece, 2014; Lahneman, 2007), אך ברור שהזרז המרכזי למהפכה הנוכחית הוא נתוני העתק ומהפכת המידע. סוג המודיעין הרלוונטי ביותר למהפכה שכזו הוא המבצעי והטקטי.

אל"מ י' מאמ"ן תיאר (2018) את הפוטנציאל שקיים בעידן הדיגיטלי. הוא מתאר בעיקר מודיעין שאִפשר התמודדות עם טרור המתאבדים; במשתמע, מודיעין מבצעי וטקטי. ברקע לדיון זה, בהקשר הישראלי יש לציין כי ההתמקדות בשיפור המודיעין המבצעי נובעת בין השאר מפערים שזוהו בתחום זה במלחמת לבנון השנייה בשנת 2006 (Bar-Joseph, 2007), ונראה שזה גם היה אחד השיקולים להקמת חטיבת ההפעלה באמ"ן (בוחבוט, 2016).

ביטוי נוסף למקומו של המודיעין המבצעי במהפכות צבאיות ומודיעיניות ניתן למצוא בספרות העוסקת בשינויים שעובר המודיעין הצבאי (Ferris, 2005). בשנת 2004 תוארה התהוות של "מהפכה במודיעין הצבאי" כתוצאה מהאופן שבו המודיעין משולב בלוחמה מבוססת רשת (netcentric warfare) (Ferris, 2004), וברור שמדובר בהשלכות של מהפכת המידע. מחקר נוסף (Evans, 2009) תיאר את השינויים שיש לבצע במודל ה"מסורתי" לתהליך המודיעיני — 'מעגל המודיעין'; גם מחקר זה מתמקד במודיעין צבאי, ובמשתמע מבצעי וטקטי.

עם זאת, הספרות שעוסקת בקשר בין מהפכת המידע ונתוני העתק לבין המודיעין האסטרטגי היא מצומצמת. בארצות הברית כבר נטען שהגופים ב־CIA שעסקו במודיעין אסטרטגי לא ניצלו ולא מיצו את מהפכת המידע (Berkowitz, 2007). רבים נוהגים לצטט מאמר שעוסק במיצוי נתוני עתק לצורכי מודיעין אסטרטגי (Lim, 2016), אך נראה כי היוצא מן הכלל מעיד על הכלל.

סיכום — מסקנות, מחקרי המשך והמלצות

מסקנות

במאמר זה הוצגו סוגים שונים של אתגרים שעומדים בפני המודיעין האסטרטגי, וגם אם רובם ישנים, נראה שהצירוף ביניהם מביא להעצמתם. תוארו בו ההיבט הסוציולוגי הקשור לאובדן האמון של ציבורים ומנהיגים במוסדות, שהמודיעין המדינתי הוא אחד מהם; ההיבט

> כרטיס הכניסה של אנשי המודיעין לחדרי הביטחון הלאומי כנראה היה ונותר המודיעין המבצעי והטקטי. אך המודיעין האסטרטגי צריך גם לעצב את "חדר הדיונים האסטרטגי". הוא נדרש למעשה לעבור מהפכה בענייני מודיעין משל עצמו.

הפילוסופי הקשור לערעור על הבסיס האונטולוגי של האמת האובייקטיבית, ובעיקר על הבסיס האפיסטמולוגי לגילויה באמצעות עובדות וממצאים אמפיריים; ההיבטים הקשורים לקושי של המודיעין להשפיע על החזון והאידיאולוגיה; הדרישה הגוברת של מפקדים וקברניטים למודיעין מבצעי וטקטי, שכנראה לא קיימת באופן דומה ביחס למודיעין האסטרטגי; וההיבט המתודולוגי, הקשור לאימוץ חלקי בלבד של טכנולוגיות חדשניות על ידי המודיעין האסטרטגי וליישום חלקי בלבד של המהפכה בענייני מודיעין.

מאמר זה מציג את ההשערה שהמודיעין האסטרטגי מתקשה לבסס את הסמכות האפיסטמולוגית והמתודולוגית שלו. הוא לא מאמץ מספיק את הטכנולוגיות החדשניות, ומתבסס בעיקר על אינטואיציות ועל היכרות מעמיקה עם הסביבה ועם ניסיון העבר; ברון (2018) כינה זאת "האסכולה המחנכת" במחקר המודיעיני. בתקופה שבה מדע המידע ומיצוי טכנולוגיות מתקדמות הפכו להיות תנאי חשוב לקבלת החלטות, המודיעין האסטרטגי מתקשה לשכנע את הקברניטים בערך המוסף הייחודי שלו וביכולתו למצות את הטכנולוגית לצורכי הניתוח האסטרטגי.

מחקרי המשך

לצורך ביסוס או הפרכת ההשערות שמאמר זה מעלה יש לפתח בסיס אמפירי ולקיים ראיונות עם מנהיגים ועם בכירים בקהילת המודיעין,[9] דווקא מכיוון שלימודי המודיעין לא עושים שימוש מספק בראיונות (Van Puyvelde, 2018) או בתצפיות. המידע האמפירי צריך לסייע בעיקר להבנת האופן שבו הקברניטים תופסים את המודיעין האסטרטגי ואת הערך המוסף שלו, וגם כמובן להבנת האתגרים העדכניים ביותר שעימם מתמודדת כיום הפרקטיקה של המודיעין האסטרטגי. מעבר לכך, המושג 'מודיעין אסטרטגי' הוא עמום ונתון לפרשנות, ולכן ייתכן שהתייחסות אחרת אליו תוכל לכאורה להפריך את התזה שהמאמר הנוכחי מפתח.

נוסף על כך, נדמה שהספרות בנושא המודיעין האסטרטגי ממשיכה לעסוק גם כיום בנושאים המסורתיים — הפתעה, התרעה, היחסים עם הקברניט, פוליטיזציה, סוגיות ארגוניות, הטיות קוגניטיביות ועוד (לדוגמה Betts & Mahnken, 2003; Johnson, 2003; Phythian, Gill & Marrin, 2008). לאחרונה אומנם נעשים ניסיונות להדגיש את השפעתן של תיאוריות על הפרקטיקה המודיעינית (Gill & Phythian, 2018; Coulthart, 2019), אך קיים פער בכתיבה סדורה לגבי השפעת הטכנולוגיה על הפרקטיקה של המודיעין האסטרטגי, או במילים אחרות — פער במחקרים המשלבים ידע פרקטי עדכני עם הסתכלות תיאורטית רחבה.

מעבר לכך, לא קיים מחקר מספק על מודלים אלטרנטיביים ל'מעגל המודיעין' בהקשר למודיעין

האסטרטגי. באגף המודיעין של צה"ל (אמ"ן), לדוגמה, מומש בשנת 2019 פרויקט 'הממד החמישי', שמחולל שינוי בתהליך יצירת המודיעין (פישמן, 2019). נראה שפרויקט זה אכן מאתגר את 'מעגל המודיעין' ויוצר שילוביות ייחודית בין המחקר לאיסוף תוך מיצוי טכנולוגיה מתקדמת, ולכן מומלץ לפתח במסגרתו תיאוריה ומודלים עדכניים שיהיו רלוונטיים גם למודיעין האסטרטגי.

המלצות

על מנת להתמודד עם האתגרים כפי שתוארו במאמר נדרש המודיעין האסטרטגי בעיקר: לעסוק ברפלקציה, להגדיר את המתודולוגיה שלו, למסד חשיבה ביקורתית (Hendrickson, 2008) ולטפח את יסודות המקצוע (Coulthart, 2016). כך ניתן יהיה להעלות את רמת האמינות של המודיעין האסטרטגי בעיני הקברניטים (Gookins, 2008) באמצעות שילוב של ניתוח כמותי עם ניתוח מופשט ואיכותני, שיביא לידי ביטוי שימוש נבון וחדשני בטכנולוגיה, ובעיקר בזו הקשורה למדע המידע. כרטיס הכניסה של אנשי המודיעין לחדרי הביטחון הלאומי כנראה היה ונותר המודיעין המבצעי והטקטי. אך המודיעין האסטרטגי צריך גם לעצב את "חדר הדיונים האסטרטגי". הוא נדרש למעשה לעבור מהפכה בענייני מודיעין משל עצמו.

במונח 'רפלקציה מתודולוגית' אין הכוונה רק ליישום של שיטות מחקריות בסיסיות כגון ניתוח תרחישים, משחקי מלחמה, הסרטה לאחור, צוות אדום וכדומה. על המודיעין האסטרטגי לבחון כיצד מיצוי נתוני עתק מסייע לאיתור של תבניות, ולכן גם לזיהוי חריגות (Kuosa, 2010); דוגמה מובהקת לכך קשורה למגמות מקרו־כלכליות גלובליות (ולא רק בכלכלת מדינות). עליו לפתח מתודולוגיה סדורה להתרעה אסטרטגית על מתקפות סייבר, לאו דווקא מצד גורמים מדינתיים רשמיים, וגם להתרעה על התהוות של מלחמות סחר כדוגמת זו שמתנהלת בשנים האחרונות בין סין לארצות הברית. עליו לבסס תפיסה למודלים שילוביים בין המחקר לאיסוף בנושאים אסטרטגיים. דוגמה מובהקת לכך קשורה לשינויים בתפיסות של בניין הכוח והפעלת הכוח, שבמסגרתם התהליך הטורי שכולל איסוף המוכוון על ידי שאלות מוגדרות (Known Unknowns) אינו רלוונטי, מכיוון שמדובר בתהליכים מתהווים, לאו דווקא בעקבות החלטה של המנהיגות בצד השני. המודיעין האסטרטגי צריך "לקחת בעלות" על שיטות שקשורות לסריקת האופק (horizon scanning) כדי לזהות מגמות שיכולות להתפתח בטווח הארוך. דוגמה מובהקת לכך היא הצורך לזהות טכנולוגיות מפציעות בתחום הבינה המלאכותית, שיכולה להיות להן השפעה לא רק על הסביבה האופרטיבית, אלא גם על תחרות אסטרטגית בין מדינות (אלון, 2018; הרשקוביץ, 2019).

החוט המקשר בין רוב המלצות אלו נוגע לכך שהמודיעין האסטרטגי אינו צריך להירתע מאימוץ טכנולוגיות חדשניות, ממיצוי יכולות בתחום מדע המידע והבינה המלאכותית, מהתמקדות בטכנולוגיות כמושא מחקר ומעיסוק סדור ושיטתי במתודולוגיה. אל לו להשאיר מרחב זה למודיעין המבצעי והטקטי בלבד. מעבר למשימות החדשות שצוינו לעיל, עליו להמשיך ולעסוק במשימות המודיעין המסורתיות כגון התרעה מפני מלחמה, תפניות במדיניות של יריבים (וגם ידידים) וכדומה; נראה שגם במקרים אלו, אינטואיציה והיכרות עמוקה עם הסביבה האסטרטגית מהוות אומנם תנאי הכרחי, אך לא מספיק.

מהי, אם כן, התוחלת של המודיעין האסטרטגי בעידן הנוכחי? דווקא סביבה מורכבת ומרובת אתגרים, גודש המידע וסביבה טכנולוגית שמשתנה במהירות, ערעור מצד הקברניטים על חלק מבסיסי הדיסציפלינה והמתודולוגיה של המודיעין המדינתי בכלל וזה האסטרטגי בפרט, וקושי של המודיעין עצמו בבירור המציאות המורכבת — כל אלו מגדילים את הערך המוסף שלו. קברניטים יכולים לכאורה לצרוך כיום מידע גולמי ולפתח נגישות לסביבה האסטרטגית באופן עצמאי, אך בפועל, מודיעין אסטרטגי איכותי יכול למסגר את הדיון האסטרטגי, להצביע על המידע שהעמקה בו רלוונטית אך גם על מידע שאינו רלוונטי, להציג כיוונים אפשריים להתפתחות בסביבה האסטרטגית, במידה שהאסטרטגיה שנבחרה תיושם, ולהציע לקברניט אסטרטגיה חלופית לזו שכבר בחר בה. מודיעין אסטרטגי

קברניטים יכולים לכאורה לצרוך כיום מידע גולמי ולפתח נגישות לסביבה האסטרטגית באופן עצמאי, אך בפועל, מודיעין אסטרטגי איכותי יכול למסגר את הדיון האסטרטגי, להצביע על המידע שהעמקה בו רלוונטית אך גם על מידע שאינו רלוונטי, להציג כיוונים אפשריים להתפתחות בסביבה האסטרטגית, במידה שהאסטרטגיה שנבחרה תיושם, ולהציע לקברניט אסטרטגיה חלופית לזו שכבר בחר בה.

איכותי הוא תוצר (וגם תהליך) הוליסטי שנע באופן קבוע פנימה והחוצה, בין הפרטים לבין התמונה הכוללת, וגם בין דיסציפלינות וסוגיות מחקריות שונות. הסביבה המורכבת מחייבת הסתכלות הוליסטית כזאת. מודיעין אסטרטגי רלוונטי הוא אמנותי ומדעי גם יחד (Shapira, 2019) — בדומה לאסטרטגיה עצמה (Brodie, 1998). אלו היו אומנם תפקידיו גם בעבר, אך עומס האתגרים

וגודש המידע מעצימים בימים אלו את היכולת שלו לספק ערך מוסף ייחודי.

קשה אומנם למדוד את ההצלחה של מודיעין בכלל ומודיעין אסטרטגי בפרט (Moore, Krizan & Moore, 2005), ובראיית כותב שורות אלו, בדיקה בדיעבד של התאמתות הערכות אינה מספקת. המבחן המרכזי של המודיעין האסטרטגי הוא במידה רבה יכולתו להשפיע על הגייה, תכנון ויישום האסטרטגיה, ובמשתמע על עיצוב הסביבה. הוא נדרש לעשות זאת באמצעות ניתוח מקצועי, גם אם ללא התיימרות לאובייקטיביזם מוחלט; שיהיה מבוסס עובדות, אך גם על פרשנות מעמיקה ושימוש במסגרות תפיסתיות רלוונטיות. הוא זה שמייצר "משקפיים אסטרטגיים" המאפשרים להבין סביבה מורכבת ודינמית באופן שיאפשר גם לעצב אותה. לכן זו עשויה להיות שעתו הקשה ביותר, אך גם היפה ביותר, של המודיעין האסטרטגי.[10]

*

המחבר מבקש להודות לתא"ל (מיל') איתי ברון, לשעבר רח"ט מחקר באמ"ן וכיום סגן ראש המכון למחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), ולתא"ל דרור שלום, רח"ט מחקר באמ"ן. מבקש להודות גם לעורכי כתב העת ולשני שופטים אנונימיים — על ההערות המקצועיות והבונות שהתייחסו לגרסה מוקדמת יותר של המאמר.

העמדות המובעות במאמר משקפות אך ורק את עמדתו של הכותב, ולא את אלו של צה"ל או של אמ"ן.

לאל"מ (מיל.) **איתי שפירא** מעל 25 שנות ניסיון במחקר המודיעיני באמ"ן — ברמה הטקטית, האופרטיבית והאסטרטגית. הוא בוגר המכללה לביטחון לאומי (מב"ל), בעל תואר ראשון בכלכלה ובפילוסופיה מאוניברסיטת תל אביב ותואר שני במנהל עסקים (MBA) מאוניברסיטת תל אביב.

*

מקורות

אבן, ש' (2019). המערכה נגד איראן בסוריה: האם הצהרות ישראל מועילות? **מבט על, 1134**. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי. https://www.inss.org.il/he/publication/the-campaign-against-iran-in-syria-are-israels-statements-helpful/ (אוחזר 29 בנובמבר 2019).

אדמסקי, ד' (2012). **השפעת התרבות האסטרטגית על המהפכה בעניינים צבאיים ברוסיה, ארצות־הברית וישראל**. בן שמן: מודן. תל אביב: מערכות.

אזולאי, מ' (27 בספטמבר 2018). נאום נתניהו המלא: החשיפות, ההאשמות והתקוות. Ynet. https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5359524,00.html (אוחזר 3 במאי 2019).

אלון, נ' (2018). **סריקת האופק (Horizon Scanning): תהליך מסייע בתהליכי קבלת החלטות ברמה הלאומית — מחקר עומק**. רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין. https://bit.ly/38OCyhS (אוחזר 1 בדצמבר 2019).

אלון, נ' ופרייזלר־סווירי, ד' (2019). "ריצת מרתון ותקיעת מקלות בגלגלי האויב": המערכה שבין המלחמות בצה"ל (המב"ם). **בין הקטבים, 22**, אמ"ץ — תוה"ד — מרכז דדו לחשיבה בין־תחומית, משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 13–32.

אל"מ י' (2018). המסע לבירור התפיסה והמימוש של העליונות המודיעינית והמבצעית בעידן הדיגיטלי. **מודיעין הלכה ומעשה: ביג דאטה ומודיעין, 3**, רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר מודיעין ומדיניות, 12–23.

א"ע (2016), התמודדות המודיעין עם סוגיות מורכבות ובין־זירתיות — ההיבט הארגוני. **מודיעין הלכה ומעשה: השילוביות במודיעין, 1**, רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר מודיעין ומדיניות, 25–44.

בוחבוט, א' (22 באפריל 2016). "הסנדק" של אמ"ן: איש הצללים שמחליט מתי יופצץ הבונקר של נסראללה. **וואלה!** News. https://news.walla.co.il/item/2955359 (אוחזר 29 ביולי 2019).

בן־ישראל, י' (1999). **הפילוסופיה של המודיעין**. תל אביב: משרד הביטחון.

בן־פורת, י' (1984). הבעייתיות של הערכת המודיעין. **מערכות, 296**. 19–24.

ברהמס, י' (2019). **פילוסופיה של פוסט־אמת**. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי. https://www.inss.org.il/he/publication/post-truth-philosophy/ (אוחזר 2 במאי 2019).

ברון, א' (2015). **המחקר המודיעיני: בירור המציאות בעידן של תמורות ושינויים**. רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר מודיעין ומדיניות.

ברון, א' (2018). גישות למחקר מודיעיני ולביג דאטה בעידן "פוסט אמת". **מודיעין הלכה ומעשה: ביג דאטה ומודיעין, 3**, רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר מודיעין ומדיניות, 129–136.

ברון, א' ורויטמן, מ' (2019). **ביטחון לאומי בעידן של פוסט־אמת ופייק ניוז**. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי. https://bit.ly/2M5cOnQ.

בר־יוסף, א' (2013). אי־הפעלת "אמצעי האיסוף המיוחדים" והכשל המודיעיני במלחמת יום הכיפורים. **מערכות, 448**, 46–53.

ברנע, א' (2019). האם ניתן לפרוץ את תקרת הזכוכית של דיסציפלינת המודיעין האסטרטגי? **בין הקטבים: סוגיות עכשוויות באמנות המערכה, 20–21, בדרך לטרנספורמציה דיגיטלית**. אמ"ץ־תוה"ד־מרכז דדו לחשיבה בין־תחומית, משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 145–164.

גזית, ש' (2003). **בין התרעה להפתעה: על האחריות לגיבושה של הערכת המודיעין הלאומית בישראל**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים.

גרנית, ע' (2006). **התפתחות רעיון המודיעין במרחב האמריקאי**. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה" במסגרת ביה"ס למדעי הרוח, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל אביב.

הרשקוביץ, ש' (2019). **האל שבמכונה: טכנולוגיות מפציעות ועתיד המודיעין — מחקר עומק**. רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין. https://bit.ly/2PSWJCJ (אוחזר 1 בדצמבר 2019).

זיתון, י' (22 באוקטובר 2018). ק"מ מגבול הצפון: צה"ל חשף עמדת תצפית שישית של חיזבאללה. Ynet. https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5377114,00.html (אוחזר 25 במאי 2019).

זיתון, י' ופורת, ש' (13 בינואר 2019). נתניהו בהצהרה חריגה: תקפנו מחסני נשק איראני בדמשק. Ynet. https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5445807,00.html (אוחזר 25 במאי 2019).

חי, ש' (30 באפריל 2018). נתניהו הציג תיקים סודיים של הגרעין האיראני: "הוכחה לשקרים". Ynet. https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5246747,00.html (אוחזר 3 במאי 2019).

כביר, ע' (16 במאי 2019). פיצוח השיטה להזרמת כסף לארגוני הטרור בעזה יצר באמ"ן מקצוע חדש. **כלכליסט**. https://www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3762214,00.html (אוחזר 17 במאי 2019).

כוכבי, א' ואורטל, ע' (2014). 'מעשה אמ"ן' — שינוי קבוע במציאות משתנה. **בין הקטבים: סוגיות עכשוויות באמנות המערכה, 2**' אמ"ץ־תוה"ד — מרכז דדו לחשיבה בין־תחומית, משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 9–57.

מזרחי, א' (2019). הישגי מבצע "מגן צפוני" במלאת חודש לתחילתו. **מבט על, 1127**. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי. https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2019/01/1127.pdf (אוחזר 24 במאי 2019).

מיכלין־שפיר, ו' ופדן, כ' (2019). סכנות, סיכונים ו"דובים ביער": ביטחון לאומי בעידן הגלובלי. **ביטחון לאומי במציאות 'נזילה'**. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 13–28.

מרכז דדו (2016). **מבוא ל"אמנות אופרטיבית"**. אמ"ץ — תוה"ד — מרכז דדו לחשיבה בין־תחומית. עמ' 10. https://bit.ly/2sxuOQF (אוחזר 8 במאי 2019).

מצא, ד' (2017). ארבעת השבילים ב"פרדס" המודיעין האסטרטגי. **מודיעין הלכה ומעשה: המודיעין בהשתנות מהירה, 2**, רמת השרון: המרכז למורשת המודיעין — המכון לחקר מודיעין ומדיניות, 105–121.

סימן טוב, ד' ואלון, נ' (2018). הסייבר מחייב ומאפשר מהפכה בענייני מודיעין. **סייבר, מודיעין וביטחון, 2 (1)**. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 67–82.

פישמן, א' (24 באפריל 2019). המוחות המשולבים. **ידיעות אחרונות: המוסף לשבת**. https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5499267,00.html (אוחזר 4 באוגוסט 2019).

צה"ל: לשכת הרמטכ"ל (2018). **אסטרטגיית צה"ל**. https://www.idf.il/media/34416/strategy.pdf (אוחזר 11 במאי 2019).

קזמירסקי, א', גרוסמן־אלוני, נ' וסרי, א' (עורכים) (2004). **המודיעין והקברניט**. תל אביב: משרד הביטחון — ההוצאה לאור.

רוזן, ס' (2019). חדשנות צבאית והקרנת כוח. **בין הקטבים: סוגיות עכשוויות באמנות המערכה. בדרך לטרנספורמציה צבאית, 20–21**. אמ"צ־תוה"ד — מרכז דדו לחשיבה בין־תחומית, משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 33–45.

שפירא, א' (2018). מה יכולה האסטרטגיה הביטחונית ללמוד מהאסטרטגיה העסקית? **מערכות, 480–481**, עמ' 58–62.

Aldrich, R. J. & Kasuku, J. (2012). Escaping from American intelligence: culture, ethnocentrism and the Anglosphere. *International Affairs, 88(5).* 1009-1028.

Barger, D. G. (2005). *Toward a Revolution in Intelligence Affairs.* Santa Monica, CA: RAND corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2005/RAND_TR242.pdf (Accessed July 20, 2019).

Bar-Joseph, U. (1998). A bull in a china shop: Netanyahu and Israel's intelligence community. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 11(2).* 154-174.

Bar-Joseph, U. (2007). Israel's Military Intelligence Performance in the Second Lebanon War. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 20(4).* 583-601

Barnea, A. (2019). Big Data and Counterintelligence in Western Countries. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 32(3).* 433-447

Berkowitz, B. (2007). Failing to Keep Up With the Information Revolution: The DI and "IT". *Studies in Intelligence, 47(1).* 67-74 https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol47no1/article07.html (Accessed July 30, 2019).

Betts, R. K. & Mahnken, T, G. (ed.) (2003). *Paradoxes of Strategic Intelligence: Essays in Honor of Michael I. Handel.* London: Frank Cass

Bradner, E. (January 23, 2017). Conway: Trump White House offered 'alternative facts' on crowd size. *CNN.* https://edition.cnn.com/2017/01/22/politics/kellyanne-conway-alternative-facts/index.html (Accessed May 8, 2019)

Brantly, A. F. (2014). Cyber Actions by State Actors: Motivation and Utility. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 27(3).* 465-484.

Brantly, A. F. (2018). When everything becomes intelligence: machine learning and the connected world. *Intelligence and National Security. 33(4).* 562-573.

Brodie, B. (1998). Strategy as an art and a science. *Naval War College Review, 51(1).* 26-38.

Cassidy, J. (October 16, 2018). Donald Trump, Jamal Khashoogi and the Post-Truth World. *The New Yorker.* https://www.newyorker.com/news/our-columnists/donald-trump-jamal-khashoggi-and-the-post-truth-world (Accessed May 3, 2019)

Cavelty, M. D. & Mauer, V. (2009). Postmodern Intelligence: Strategic Warning in an Age of Reflexive Intelligence. *Security Dialogue. 40(2).* 123-144.

Central Intelligence Agency (2019). *CIA Director Gina Haspel Speaks at Auburn University.* https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2019-speeches-testimony/dcia-haspel-auburn-university-speech.html (Accessed May 18, 2019).

Coulthart, S. (2016). Why do analysts use structured analytical techniques? An in-depth study of an American intelligence agency. *Intelligence and National Security, 31(7).* 933-948

Coulthart, S. (2019). From laboratory to the WMD Commission: how academic research influences intelligence agencies. *Intelligence and National Security, 34(6).* 818-832

Cradock, P. (2002). *Know Your Enemy: How the Joint Intelligence Committee Saw the World.* London: John Murray

Crosston, M. (2016). Bringing Non-Western Cultures and Conditions into Comparative Intelligence Perspectives: India, Russia and China. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 29(1).* 110-131.

Defense Intelligence Agency (2017). *Russia Military Power: Building A Military To Support Great Power Aspirations.* Washington DC.

Handel, M. I. (Ed.). (1989). *Leaders and Intelligence.* London, England: Frank Cass.

Hastedt, G. (2005). Public intelligence: leaks as policy instruments-the case of the Iraq war. *Intelligence and National Security. 20(3).* 419-439.

Hastedt, G. (2013). The Politics of Intelligence and the Politicization of Intelligence: The American Experience. *Intelligence and National Security. 28(1).* 5-31.

Hayden, M. (2017). *The Role of Intelligence in a Post Truth World.* Nobel Week Dialogue, https://www.youtube.com/watch?v=mOh85VHT_L8 (Accessed September 10, 2019)

Heinderich, J. G. (2007). The State of Strategic Intelligence: The Intelligence Community's Neglect of Strategic Intelligence. *Studies in Intelligence, 51(2).* https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol51no2/the-state-of-strategic-intelligence.html (Accessed July 29, 2019).

Hendrickson, N. (2008). Critical Thinking in Intelligence Analysis. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 21(4).* 679-693

Hennigan, W. J. (January 19, 2018). President Trump's New Defense Strategy Is a Return to the Cold War. *Time, Politics-Military.* http://time.com/5109551/donald-trump-military-defense-strategy/ (Accessed May 18, 2019).

Herman M. (2003a). Counter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change. *Intelligence and National Security, 18(4).* 40-58.

Herman, M. (2003b). Threat assessment and the legitimation of policy? *Intelligence and National Security. 18(3).* 174-178.

Hershkovitz, S. (2017). A Three-Story Building: A Critical Analysis of Israeli Early Warning Discourse. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 30(4).* 765-784.

Hilsman, R. (1956). *Strategic Intelligence and National Decisions.* USA: The Free Press.

Hundley, R. O. (1999). *Past revolutions, future transformations: what can the history of revolution in military affairs tell us about transforming the U.S military?* Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Hulnick, A. S. (1999). *Fixing the spy machine: preparing American intelligence for the twenty-first century.* Westport, CT: Praeger Publishers.

Hulnick, A. S. (2006). What's wrong with the Intelligence Cycle. *Intelligence and National Security, 21(6).* 959-979

Immerman, R. H. (2008). Intelligence and Strategy: Historicizing Psychology, Policy and Politics. *Diplomatic History, 32(1).* 1-23

Johnson, L. K. (2003). Preface to a Theory of Strategic Intelligence. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 16(4).* 638-663

Joint Chiefs of Staff (2015). *The National Military Strategy of the United States of America.* Washington DC. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/

https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/Russia%20Military%20Power%20Report%202017.pdf?ver=2017-06-28-144235-937 (Accessed May 18, 2019).

Defense Intelligence Agency (2019). *China Military Power: Modernizing A Force To Fight And Win.* Washington DC. https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/China_Military_Power_FINAL_5MB_20190103.pdf (Accessed May 18, 2019).

Denece, E. (2014). The Revolution in Intelligence Affairs: 1989-2003. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 27(1).* 27-41

Dudley, C. A (2018). Information-Centric Intelligence: The Struggle in Defining National Security Issues. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 31(4).* 758-768.

Evans, G. (2009). Rethinking Military Intelligence Failure – Putting the Wheels Back on the Intelligence Cycle. *Defence Studies, 9(1).* 22-46

Ferris, J. (2004). Netcentric Warfare, C4ISR and Information Operations: Towards a Revolution in Military Intelligence? *Intelligence and National Security, 19(2).* 199-225

Ferris, J. R. (2005). *Intelligence and Strategy: Selected Essays.* London: Routledge. pp. 288-327

Freedman, L. (1997). The CIA and the soviet threat: The politicization of estimates, 1966-1977. *Intelligence and National Security. 12(1).* 122-142.

Freedman, L. (2004). War in Iraq: Selling the Threat. *Survival. 46(2).* 7-49.

Freedman, L. (2006). A Transformation in Strategic Affairs: Introduction. *The Adelphi Papers, 45(379).* 5-10.

Gazit, S. (2004). Intelligence estimates and the decision maker. In L. K. Johnson & J. J. Wirtz (Eds.), *Strategic Intelligence: Windows into a secret world* (pp. 127-142). Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company

Gentry, J. A. (2017). Intelligence Services and Special Operations Forces: Why Relationships Differ. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 30(4).* 647-686.

Gentry J. A. (2018). A New Form of Politicization? Has the CIA Become Institutionally Biased or Politicized? *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 31(4).* 647-680

Gertz, G. (2018). U.S Intelligence Institutionally Politicized Toward Democrats. *The Washington Free Beacon.* https://freebeacon.com/national-security/u-s-intelligence-institutionally-politicized-toward-democrats/ (Accessed July 21, 2019).

Gibson, S. D. (2009). Future roles of the UK intelligence system. *Review of International Studies, 35.* 917-928.

Gill, P. & Phythian, M. (2018). Developing intelligence theory. *Intelligence and National Security, 33(4).* 467-471

Gookins, Amanda J. (2008). The Role of Intelligence in Policy Making. *SAIS Review, XXVIII (1).* 65-73

Oprysko, C. (January 30, 2019). Trump tells intel chiefs to 'go back to school' after they break with him. *Politico*. Foreign Policy. https://www.politico.com/story/2019/01/30/trump-national-security-1136433 (Accessed 27 April 2019)

Palacios, J. M (2018). The Role of Strategic Intelligence in the Post-Everything Age. *The International Journal of Intelligence, Security and Public Affairs. 20(3).* 181-203.

Phythian, M., Gill, P. & Marrin, S. (2008). *Intelligence Theory: Key Questions and Debates*. New York, NY: Routledge

Rathmell, A. (2002). Towards postmodern intelligence. *Intelligence and National Security. 17(3).* 87-104.

Rid, T. & Buchanan, B. (2015). Attributing Cyber Attacks. *Journal of Strategic Studies, 38(1-2).* 4-37.

Rudner, M. (2013). Cyber-Threats to Critical National Infrastructure: An Intelligence Challenge. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 26(3). 453-481.*

Sciutto, J., & Cohen, M. (2019). Trump skeptical of using foreign spies to collect intel on hostile countries, sources say. *CNN Politics*. https://edition.cnn.com/2019/09/10/politics/donald-trump-foreign-spies-skeptical/index.html (Accessed September 24, 2019)

Shapira, I. (September 10, 2019). Strategic Intelligence as an Art and a Science: Creating and Using Conceptual Frameworks. *Intelligence and National Security.* doi: 10.1080/02684527.2019.1681135

Sharma, A. (2010). Cyber Wars: A Paradigm Shift from Means to Ends. *Strategic Analysis, 34(1).* 62-73.

Shpiro, S. (2012). Israeli Intelligence and al-Qaeda. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 25(2).* 240-259.

Steinhart, A & Avramov, K. (2013). Is Everything Personal?: Political Leaders and Intelligence Organizations: A Typology. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence. 26(3).* 530-549.

Teitelbaum, L. (2005). *The Impact of the Information Revolution on Policymakers' Use of Intelligence Analysis.* Santa Monica, CA: RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/rgs_dissertations/2005/RAND_RGSD186.pdf (Accessed May 25, 2019)

The Pentagon (2018). *Summary of the National Defense Strategy of The United States of America*. Washington DC. https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf (Accessed May 18, 2019).

The White House (2017). *National Security Strategy of the United States of America*. Washington DC. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf (Accessed May 18, 2019).

Treverton, G. F. (2004). *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

U.S Senate Select Committee on Intelligence (2019). *Open Hearing: Worldwide Threats*. Washington DC. https://www.intelligence.senate.gov/hearings/open-hearing-worldwide-threats (Accessed May 18, 2019).

Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (Accessed May 18, 2019).

Kavanagh, J., Rich, M. D. (2018). *Truth Decay: An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kovacs, A. (1997). Using intelligence. *Intelligence and National Security, 12(4).* 145-164

Kuosa, T. (2010). Different approaches of pattern management and strategic intelligence. *Technological Forecasting & Social Change, 78(3).* 458-467.

Kuperwasser, Y. (2007). *Lessons from Israel's Intelligence Reforms*. Washington DC: The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/10_intelligence_kuperwasser.pdf (Accessed August 19, 2019).

Lahneman, W. J. (2007). Is a Revolution in Intelligence Affairs Occurring? *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 20(1).* 1-17

Lim, K. (2016). Bid Data and Strategic Intelligence. *Intelligence and National Security, 31(4).* 619-635

Manjikian, M. (2013). Positivism, Post-Positivism and Intelligence Analysis. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence. 26(3).* 563-582.

Marrin, S. (2013). Evaluating CIA's Analytical Performance: Reflections of a Former Analyst. *Orbis, 57(2).* 325-339

Marrin, S. (2017). Why strategic intelligence analysis has limited influence on American foreign policy. *Intelligence and National Security. 32(6).* 725-742.

Marshall, A. W. (1972). *Long-Term Competition with the Soviets: A Framework for Strategic Analysis.* Santa Monica: RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/reports/R862.html (Accessed 30 April 2019)

Mattern, T. et al. (2014). Operational Levels of Cyber Intelligence. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 27(4).* 702-719.

Mejas, U. A. & Vokuev, N. E. (2017). Disinformation and the media: the case of Russia and Ukraine. *Media, Culture & Society, 39(7).* 1027-1042.

Ministry of Defence (2018). *Global Strategic Trends: The Future Starts Today*. London https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/771309/Global_Strategic_Trends_-_The_Future_Starts_Today.pdf (Accessed August 19, 2019)

Moore, D. T., Krizan, L. & Moore, E. J. (2005). Evaluating Intelligence: A Competency-Based Model. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 18(2).* 204-220

Morrell, M. (2018). *Director of National Intelligence Dan Coats Speaks Truth to Power*. Washington DC: Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/director-of-national-intelligence-dan-coats-speaks-truth-to-power (Accessed May 1, 2019)

הערות

1 ההגדרות מבוססות במידה רבה על אלו של ברון (2015).

2 ניתן להעלות לדיון שאלה אונטולוגית לגבי "המציאות האסטרטגית", ושאלה אפיסטמולוגית לגבי היכולת של המודיעין לברר אותה. אך הנושא חורג מהיקפו של המאמר הנוכחי.

3 לדוגמאות מישראל, מארה"ב ומבריטניה ראו:
https://www.inss.org.il/he/
https://rusi.org/
https://www.chathamhouse.org/
https://www.washingtoninstitute.org/
https://www.belfercenter.org/

4 שילוב של הסתכלות על "האדום" (הסביבה) ו"הכחול" (כוחותינו).

5 כפי שניתן ללמוד מהכיתוב החקוק על הקיר במטה ה־CIA האמריקאי: "And Ye Shall Know the Truth and the Truth Shall Make You Free". https://www.cia.gov/about-cia/headquarters-tour/headquarters-photo-tour (Accessed May 2, 2019)

6 זכורה בעניין זה ההתבטאות של יועצת הנשיא טראמפ בנוגע ל"עובדות אלטרנטיביות" ("alternative facts") (Bradner, 2018).

7 האסטרטגיה לביטחון לאומי (The White House, 2017), האסטרטגיה להגנה לאומית (The Pentagon, 2018), האסטרטגיה הצבאית הלאומית (Joint Chiefs of Staff, 2015), האסטרטגיה למודיעין לאומי (Office of the Director of National Intelligence, 2019), והערכת המודיעין הלאומית (U.S Senate Select Committee on Intelligence, 2019)

8 ראו לדוגמה את הלשונית באתר ה־CIA המוקדשת להשתתפות של ה־CIA במלחמה בטרור:
https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism (Accessed May 18, 2019)

9 מומלץ לעיין במחקר שערך הילסמן (Hilsman, 1956) בארה"ב ושכולל ראיונות כאלה. אך מחקר זה בוצע לפני יותר משישה עשורים.

10 בפרפרזה על הפתיח לספרו של דיקנס משנת 1859 *A Tale of Two Cities:* "It was the best of times, it was the worst of times."

Van Puyvelde, D. (2018). Qualitative Research Interviews and the Study of National Security Intelligence. *International Studies Perspectives, 19.* 375-391

Warner, M. (2014). *The Rise and Fall of Intelligence: An International Security History*. Washington DC: Georgetown University Press.

Wasserman, B. (1960). The Failure of Intelligence Prediction. *Political Studies. VIII(2).* 156-169.

Waxman, M. C. (1998). Emerging intelligence challenges. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 10(3).* 317-331.

Weinbaum, C. & Shanahan, J. N.T. (2018). Intelligence in a Data-Driven Age. *Joint Forces Quarterly, 90 (3rd quarter). Washington DC: National Defense University. p. 6* https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-90/jfq-90_4-9_Weinbaum-Shanahan.pdf?ver=2018-04-11-125441-307 (Accessed May 24, 2019).

Williams, H. J. & Blum, I. (2018). *Defining Second Generation Open Source Intelligence (OSINT) for the Defense Enterprise.* Santa Monica, CA: RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1900/RR1964/RAND_RR1964.pdf (Accessed July 20, 2019)

Winston, T. (2007). Intelligence Challenges in Tracking Terrorist Internet Fund Transfer Activities. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 20(2).* 327-343.

Wirtz, J. J. (2018). The Cyber Pearl Harbor redux: helpful analogy or cyber hype? *Intelligence and National Security, 33(5).* 771-773.

Wolfberg, A. (2017). When generals consume intelligence: the problems that arise and how they solve them. *Intelligence and National Security, 32(4).* 460-478.

Zelizer, J. E. (2018). How Trump Channels the 1970s. *The Atlantic: Politics.* https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/04/how-the-1970s-shaped-trumps-vision/557465/ (Accessed July 21, 2019)